

AZ 1485-İK ÉVI NÁDORI CZIKKELYEK.

A magyar országgyűlések végzeményeinek a XVI-ik század első felében készült több kézirati gyűjteményében helyet foglalnak »a nádori méltóságról« szóló cikkelyek, melyek — az élükre helyezett cím tanúsága szerint — 1485-ben, Zápolyai Imre nádorrá választatása alkalmával állapították meg, a végből, hogy a nádor jogai és kötelességei szabatosan formulázva törvénybe iktattassanak.¹⁾

Azok a főpapok és világi urak, kiket az 1548-ik évi országgyűlés egy országos jogkönyv szerkesztésével bízott meg, munkálatuknak a nádor hatáskörét ismertető fejezetében ezen cikkelyeket, mint országgyűlésen alkotott és királyi szentesítéssel ellátott törvényt vették föl.²⁾

Hasonló módon járt el Mosóczi Zakariás nyitrai püspök, ki az országgyűlési végzemények gyűjteményét 1584-ben először bocsátotta közre sajtó útján. Példáját a *Corpus Juris* későbbi kiadói mindnyájan követték.

Igy tehát nem merült föl kétség az iránt, hogy a nádori méltóságról szóló cikkelyek 1485-ben alkotott és szentesített törvényt tartalmaznak. I. Lipót király, mikor az 1681-ik évi országgyűlés első törvénycikkelyében arra kötelezte magát, hogy a nádor »régí hatáskörét és tekintélyét« tiszteletben fogja tartani: az 1485-ik évi cikkelyekre utalt.

¹⁾ Ezen kéziratokat ismerteti Kovachich József Miklós »*Notitiae praeliminares ad Syllogem decretorum comitalium*« című (Pest, 1820.) munkájában, 337—399.

²⁾ Az 1553-ban elkészült munkálat: *Quadripartitum juris consuetudinarii regni Hungariae*, királyi megerősítést nem nyert, és csak 1798-ban látott sajtó útján napvilágot. A nádori cikkelyek a 246. lapon találhatók.

Ennek daczára 1820-ban Kovachich József Miklós azzal a merész állítással lépett föl, hogy az 1485-ik évi czikkelyek az országgyűlési végzemények között helyet nem foglalhatnak. törvénynek nem tekinthetők.¹⁾ A következő érveket hozta föl:

Az 1485-ik évben országgyűlés nem tartatott.

Az 1486-ik évben tartott nádorválasztó országgyűlésnek sem tulajdoníthatók a nádori czikkelyek, mivel ezeket az egykorú nyomtatásban közzétett országgyűlési végzemény nem foglalja magában; arra pedig nincs példa, hogy egy országgyűlés két végzeményt alkotott volna.

A nádori czikkelyek az országgyűlési tárgyalásra utaló bevezetést és a királyi megerősítési záradékot nélkülözik.

A nádori czikkelyekben formulázott jogok legnagyobb részét a nádorok soha sem gyakorolták.

A nádori czikkelyek egykorú hiteles példánya nem maradt fön. s azokat csak magántermészetű kéziratok őrizték meg.

Végre, a nádori czikkelyek bevezetése az emlékiratok értekező, nem a törvények rendelkező modorában van fogalmazva.²⁾

Kovachich fejtegetései hatástalanul hangzottak el. A jelen században közzétett közjogi és történeti munkák a nádori czikkelyeket az 1486-ik évi országgyűlésen alkotott törvények gyanánt ismertetik.³⁾

Pedig Kovachich kifogásainak súlya azóta jelentékenyen növekedett. A történetnyomozás a kérdéses czikkelyek hiteles

¹⁾ A főntebb idézett munkában, 125—132.

²⁾ Ez a bevezetés így hangzik: »Quoniam praesens dieta . . . pro eligendo . . . palatino constituta est, ob eam rem qualis eligi debeat. et quae ad ejus officium ex antiqua ordinatione pertineant, ante omnia diligenter consideranda et adnotanda sunt, ut his cognitis, saniori maturiorique consilio electio ipsa tractari . . . possit.«

³⁾ Kivételt képez Madarassy Ferencznek 1832-ben Pozsonyban névtelenül megjelent könyve: *Dissertationes historico criticae*, mely a nádori czikkelyek egyikét, a tizenkettediket tárgyalja (134—140). — Bartal György »*Commentarii ad historiam status jurisque publici Hungariae*« című művében (Pozsony, 1847. III. 273.) figyelmeztet, hogy a nádori czikkelyek voltaképen »értekezősnek« tekintendők, s lehetetlennek tartja, hogy Mátyás életében törvény erejére emelkedhettek volna, és azzal a föltevással lép föl, hogy II. Ulászló vagy II. Lajos alatt lettek törvényekké; azonban ez a föltevés teljesen önkényes és alaptalan.

példányát nem hozta napvilágra; nem derített föl történelmi emléket, melyből kitűnnék, hogy 1486-ban a nádori méltóságra vonatkozó törvények alkottattak. Ellenben most már híven és részletesen ismerjük azt a jogi felfogást, mely a nádor hatásköre felől a mohácsi vést megelőző és rá következő időkben uralkodott; annak alapján kétségtelennek tekinthetjük, hogy a nádori czikkelyek törvényerőre soha sem emelkedtek.

Ezt minden egyes czikkelyre vonatkozólag ki fogom mutatni.

I.

Az első czikkely *a nádor teendőit a királyválasztásnál* állapítja meg. E szerint a király halála után az országgyűlést a nádor hívja egybe, a választásnál az első szavazatot ő adja.

A mohácsi vést megelőző időkben az utolsó három királyválasztás felől tüzetesen szólnak a fönmaradt emlékek

Albert király halála után, az 1440-ik év első napjaiban tartott országgyűlést Erzsébet özvegy királyné hirdette ki. A választás egészen kivételes formában történt. Az országrendei Lengyelországba hat tagból álló küldöttséget bocsátottak, mely a nyert megbízásnak megfelelően, Ulászló királyt, miután a választási föltételek iránt vele megegyezett, »Magyarország összes rendének nevében« királylyá megválasztotta. A küldöttségnek nem volt tagja a nádor, kinek e szerint a választásban szerep nem jutott.¹⁾

V. László halála után, 1457 végén, az országgyűlési meghívó iratot »a Budán együtt levő főpapok és zászlós urak« — négy főpap, a nádor és hat más világi zászlós úr — állították ki.²⁾

Mátyás választásáról a velencei követek jelentései és egyéb egykorú emlékek bőséges részleteket tartalmaznak.

Köztudomású, hogy a szavazás mellőzésével, közfelkiáltás útján történt a választás.

¹⁾ Ezen választásról tüzetesen szölok: *A magyar nemzet története* IV. kötetében. 9—16.

²⁾ *Kovachich Vestigia Comitiorum.*, 290.

Mátyás halálakor a nádori méltóság üresedésben volt; ennek következtében az országgyűlés összehívása és a királyválasztás a nádor közreműködése nélkül ment végbe.

Jelentékenyebb világosságot vetnek a nádort a királyválasztásnál megillető jogok természetére a mohácsi vész után bekövetkezett események.

Báthori István nádor, ki Mohácsról Pozsonyba menekült, egyáltalán nem bírt annak tudatával, hogy a királyválasztó országgyűlés összehívása az ő hatásköréhez tartoznék. Erre a feladatra az özvegy királynét tartotta hivatottnak. Ebben a felfogásban találkozott vele a nemzeti párt vezére Zápolyai János, ki az országgyűlés összehívására Máriát szólította föl; ¹⁾ de ezt a véleményét csakhamar megváltoztatta, és a körüle csoportosult rendekkel együtt meghívólevelet bocsátott ki, melyben november 5-re Székesfehérvárra királyválasztó országgyűlést hirdettek.²⁾ Ebben a meghívólevélben sem a királynéről, sem a nádorról említést nem tesznek; feleslegesnek tartják okadatolni azt, hogy miért nem várják be, míg Mária vagy Báthori az országgyűlést kihirdetik. Ha a negyven esztendő előtt alkotott törvény a királyválasztó országgyűlés egybehívását a nádor kizárólagos jogának nyilvánítja: a tokaji rendek az ő eljárásukat szükségkép igazolni és megmagyarázni iparokodnak; mert attól félhettek volna, hogy a törvényellenes meghívást az ellenpárt meg fogja támadni. Az igazolás és magyarázat elől pedig kitérniük nem volt okuk; mert Báthori Istvánnak a hatvani gyűlésen történt letételére hivatkozhattak.

A tokaji értekezlettel egy időben Mária királyné és Ferdinánd, magyar tanácsosaik meghallgatása után, abban állapodtak meg, hogy a királyválasztó országgyűlést november 25-ikére Komáromba »a királyné, a nádor és a többi urak« hívják össze.³⁾ E szerint az 1457 és 1490-ik évi eljárást kívánták követni.

¹⁾ A királyné írja Zápolyainak 1526 október havában: »Consilium vestrum intelleximus, . . . ut conventum generalem indiceremus.« *Pray: Epistolae Procerum*, I. 274.

²⁾ Magyar Országgyűlési Emlékek, I. 9.

³⁾ Mária egyik legbizalmasabb híve, Thurzó Elek értesíti a lengyel királyt a határozatról, hogy »eadem regina cum domino palatino . . . et

Ettől a határozattól a királyné eltért. A meghívó iratot maga, a saját nevében állította ki. »Gondoskodásunkat — úgy mond — oda irányoztuk, hogy Magyarországot békésebb és nyugalmasabb állapotba helyezzük vissza. Hogy ez iránt az ország rendeivel tanácskozhassunk, jónak láttuk az országgyűlést összehívni.«

Ugyanakkor Báthori István szintén szétküldött az országgyűlés tárgyában leveleket. »A királyné ő felsége — így ír Kassa városához — különös kegyelmessége sugallatára országgyűlést hirdetvén, intünk titeket, hogy a felséges királyné által kijelölt napra és helyre néhányat a polgárok közül küldjetelek... Az ellenségnek az ország területén időzése miatt korábban ő felsége nem hívhatta össze a gyűlést; alkalmasabb helyet pedig a mostani viszonyok között nem talált. Újból kérünk tehát titeket, hogy a gyűlésre követekeket küldjetelek.«¹⁾

Ennek a levélnek szövege kétségtelenné teszi, hogy a nádor a királyválasztó országgyűlés összehívását nem tekintette a maga jogkörébe tartozónak; a miért arra szorítkozik, hogy a királyné meghívó iratát a rendek figyelmébe ajánlja; a mit bizonyára azért tartott szükségesnek, hogy a Zápolyai-párt hatását ellensúlyozza.

Néhány nappal utóbb merült föl Ferdinánd híveinek körében az a gondolat, hogy a tokaji gyűlésből kihirdetett királyválasztó országgyűlés törvényességének megtámadására a nádor mellőzéséből fegyvert lehetne kovácsolni. Erre utal Mária királynénak október 31-ikén a magyarországi rendekhez intézett irata, melyben a meghívó levéltől egészen eltérő módon így ír: »Mi, az erdélyi vajda, számos főpap és zászlós úr tanácsára, az ország szabadságainak és törvényeinek megfelelően, a nádor úrral együtt összehívtuk az országgyűlést; ellenben az erdélyi vajda, néhány kevés úr és némi nemesség, az ország

---

reliquis optimatibus . . . conventum indiceret.« Ezt a király a válasziratban említi. Acta Tomiciana, IV. 256.

¹⁾ Országgyűlési Emlékek, I. 56, 57. — Mindkét irat az október 9-iki dátumot viseli. Azonban Smolka Ferencz kimutatta, hogy autedatálva vannak. »Ferdinand I. Bemühungen um die Krone von Ungarn« czímű értekezésében, mely az Archiv für Österreichische Geschichte I.VII-ik kötetében (1—172) jelent meg.

törvényei és a nemesség szabadságai sérelmére, más országgyűlést hirdetett ki . . . . Ezért felhívunk, hogy arra az országgyűlésre, a mit a megszokott módon mi és a nádor hívtunk egybe. küldjetelek követeket.«¹⁾

Azonban Sopron városával szemközt már nem találta szükségesnek erre az álláspontra helyezkedni. November 25-ikén a tanács kérdésére következőképen válaszol: »Tudni akarjátok, vajjon küldjetelek-e követeket az országgyűlésre, a mit mi hirdettünk ki? *Elhatároztuk*, hogy a komáromi országgyűlést itt (Pozsonyban) tartjuk meg. *Akarjuk* tehát és hűségteknek meghagyjuk, hogy kebeletekből néhány polgárt küldjetelek ide.«²⁾

Báthori István ekkor sem volt még áthatva attól a meggyőződéstől, hogy az ő közreműködése a királyválasztó országgyűlés és a királyválasztás érvényességének lényeges kelléke. Különben nem mulasztotta volna el, a székesfehérvári országgyűlés megtartása ellen előlegesen óvást emelni.

A székesfehérvári országgyűlés pedig könnyű szerrel túltette magát a nádor távolmaradásán. Ha az ő közreműködését törvény és szokás alapján mellőzhetetlenül szükségesnek látja: ezen közjogi igény kielégítésére kétféle eljárást követethetett. Vagy kijelentheti, hogy a Hatvanban megválasztott Werbőczit törvényes nádornak tekinti; vagy pedig a tokaaji meghívó levélben az országgyűlésen meg nem jelenőkre szabott büntetést alkalmazva, Báthorit a haza ellenségének nyilváníthatja és új nádort választhat. Sem az egyiket, sem a másikat nem tette. A miből következik, hogy János király és Werbőcz az országgyűlés és a királyválasztás törvényességét a nádor közreműködése nélkül is biztosítottának vélték.

János király megválasztatása és koronázása után sem emelte fel Báthori tiltakozó szavát. A pozsonyi királyválasztó országgyűlésen pedig a megnyitó beszédben a székesfehérvári országgyűlés törvénytelenységének kérdését nem vetette föl.³⁾ Ellenben Ferdinándnak az országgyűlésre küldött követei erre

¹⁾ Országgyűlési Emlékek, I. 25.

²⁾ Ugyanott, 59.

³⁾ Beszédét ismerteti a »*Declaratio electionis Ferdinandi*« című egykorú emlékirat a bécsi állami levéltárban.

az ügyre is kiterjeszkedtek. Szerintök »a királyné ő felsége és a nádor, kinek ezt az ország ősi szokása szerint tiszte hozza magával, az erdélyi vajda és más urak javaslatára országgyűlést hirdetett; ... azonban a vajda ... az ország törvényei és régi szokásai ellenére más gyűlést hirdetett.«¹⁾

Révai Ferencz nádori ítélőmester ezután beszédében éppen a székesfehérvári királyválasztás érvénytelenségének kimutatását tűzvén ki feladatául, a felhozott érvek sorában kiemelte, hogy az országgyűlést nem a nádor hívta össze, a ki egyedül volt arra feljogosítva; továbbá hogy az országgyűlésen hiányzott a törvényes elnök, kit a választásnál az első szavazat illet meg.²⁾

Ezt a jogot most Ferdinánd választásánál Báthori csakugyan érvényesítette, és ő nyitotta meg a szavazást.

Ferdinánd később a János király elleni actióban ismételten tért vissza arra a kifogásra, a mit választásának érvényessége ellen a nádor mellőzése miatt emelt.

1527 márczius 11-ikén az angol király követének előterjesztésére adott válaszában tüzetesen ismerteti a nádor hivatalának fontosságát, a kivételes ünnepélyességet, melylyel az ő megválasztatása történni szokott, a széles kiterjedésű jogkört, melylyel rendelkezik. Egyebek között elmondja, hogy a nádor a trónüresedés idején és a királynak az országból távolléte alatt a kormányzó, illetőleg helytartó tisztét viseli, a királyválasztó országgyűlést egybehívja, a választásnál a szavazást megnyitja. Ebből azt a következtetést vonja le, hogy János megválasztatása a törvényesség kellékeit nélkülözi.³⁾

Ugyanezt fejtegették Ferdinánd biztosai az olmczi congressuson a lengyel király követei előtt, kik mint közbenjárók hivatva voltak a két ellenkirály között a kiegyenlítést megkísérteni.

Előterjesztésök idevágó része így hangzik: »A nádornak főképen az a rendeltetése, hogy, ha a király akár kora, akár

¹⁾ Országgyűlési Emlékek, I. 46.

²⁾ Ugyanott, 47.

³⁾ A királyi válasz szövegének egykorú példánya a bécsi állami levéltárban. A nádori hivatalra vonatkozó részt alább függelékben közlöm.

valamely más ok miatt a kormányzásra képtelen, úgyszintén a király halála után, az ország ügyeit intézze, új király választása vagy elfogadása végett országgyűlést hirdessen, azon elnököljön, az első szavazatot adja. A miből következik, hogy a székesfehérvári országgyűlés test fej nélkül, vagyis torzszülött volt, és az ott történt királyválasztás érvénytelennek tekintendő.«

A lengyel biztosok ezeket a kifogásokat közölték János király biztosaival, kik azokkal szemközt így okoskodtak:

»János király választásának érvényességét nem ingatja meg az a tény, hogy a nádor az országgyűlést nem hívta egybe, ott meg nem jelent, nem adta az első voksot, a voksokat nem szedte össze. Mindennek ő maga az oka, mert az országból az osztrák határszélég illant el. Továbbá Mátyás választásánál szintén nem a nádor hirdette ki az országgyűlést. És ha létezik is törvény, mely a királyválasztásnál a nádor jelenlétét követeli, az ország rendei ezt a törvényt eltörölhették, mivel a törvényt az, a ki alkotja, eltörölheti. Végre tekintetbe veendő, hogy Báthori István nádor Lajos király életében méltóságától megfosztatott.«

Ezen ellenérveik közül az első a legjelentékenyebb, de nincs kellő szabatosággal formulázva. A magyar biztosok nem ismerik el és nem is tagadják, hogy a nádornak a királyválasztásban való közreműködésére vonatkozó törvény létezik: a kérdés tisztázása elől kitérnek.

Előadásuk további folyamában a komáromi, illetőleg pozsonyi országgyűlés törvényességét, azon az alapon, hogy azt a királyné és nem a nádor hirdette ki, megtámadván: önmagukkal keverednek ellenmondásba, a saját álláspontjuk megtámadására nyújtanak fegyvert, és egyúttal azt vallják, hogy törvény vagy törvény erejével bíró szokás értelmében a királyválasztó országgyűlés összehívása csakugyan a nádor jogaihoz tartozik.

Ferdinánd biztosai nem ismerték föl ellenfeleik okoskodásának gyenge oldalait, és más pontokra helyezték a súlyt. Viszónválaszukban így nyilatkoztak:

»Általánosan elfogadott jogelv az, hogy minden eljárás

érvénytelenné és semmissé válik, ha a meghívás nem attól ered, a kinek arra joga van, vagy mellőztetik az, kihez az ügy intézése tartozik. Már pedig azt, hogy Báthori István, mikor Lajos király meghalt, a nádori méltóságtól meg volt fosztva. határozottan tagadjuk. A dolog úgy áll, hogy néhány esztendő előtt, Lajos király, az ország rendeinek kérésére, a nádori hivatalt maga vette át, de azt a következő országgyűlésen, ugyancsak a rendek kérésére, Báthorinak visszaadta. Később a hatvani gyűlésen, a szepesi gróf és Werbóczi István, három-ezer fegyverestől környezve, ármány és erőszak segítségével. a nádori méltóságba mást helyeztek be; de utóbb, a rendek beleegyezésével, Báthori harmadízben foglalta el hivatalát, melynek teendőit azóta végezte, parancsainak az ország rendei engedelmeskedtek, s ő hivatalát, királyát, hazáját el nem hagyta. A mohácsi csatavesztés után Pozsonyba kísérvén a királynét, helyesen járt el. Mivel pedig köztudomás szerint, törvény értelmében, nádor választása és letétele csak király elnöklése alatt tartott országgyűlésen történhetik meg: Lajos halála után a nádori méltóságban változás nem állhatott be, sem Báthorit letenni, sem új nádort választani nem lehetett. Így tehát Báthori Istvánt most is törvényes nádornak kell tekinteni.

»Arra az állításra pedig, hogy Mátyás választásánál az országgyűlést szintén nem a nádor hívta össze, megjegyezzük, hogy köztudomás szerint Mátyás választását erőszakkal és fenyegetésekkel vitték ki, a miért is Frigyes császár azt megtámadta, s ő választatott meg törvényes királylyá; csakhogy később az ország rendeinek közbenjöttével egyezés jött létre köztük. János szepesi gróf választásánál és a voksok összeszedésénél szintén helytelen és erőszakos eljárást követtek, miről azok, a kik jelen voltak, bizonytságot tehetnek.«

A komáromi országgyűlésre szóló meghívólevél tárgyában azt jegyezték meg, hogy több rendbeli ilyen irat küldetett szét, s néhányat »a királyné és a törvényes nádor együtt« állítottak ki; de ezekben is a nádor úgy beszél, mint a kit az országgyűlés összehívásának joga megillet, és csak hatásosabb buzdítás végett csatlakozik hozzá a királyné, a kit egyébiránt »az

országgyűlés egybehívására maga az erdélyi vajda is felszólított.«¹⁾

Mennyiben felelt meg az együttesen kiállított meghívó iratokra vonatkozó állítás a valóságnak, nem határozhatjuk meg; azokból egy sem maradt fön.

Ferdinánd biztosainak ezen előadására a magyar biztosok már nem válaszolhattak, mert a lengyel közbenjárók meggyőződésén arról, hogy az ellentétes álláspontok áthidalása nem lehetséges, az értekezletnek véget vetettek.

Néhány nappal utóbb, június 27-ikén, Ferdinánd manifestumot bocsátott ki, a melyben korábbi állításait föntartja: hogy t. i. »míg a fenséges Mária királyné a nádorral együtt, az ország szokásai és törvényei értelmében, országgyűlést hirdetett . . . . János szepesi gróf, az ország kiváltságait, szabadságait és régtől fogva dicséretesen megtartott szokásait megsértve, országgyűlésnek nevezett zug-gyűlést hívott össze; ámbár trónüresedés idején az országgyűlés egybehívása senki máséhoz, hanem csak a nádorhoz tartozik.«²⁾

János királytól erre a manifestumra hivatalos válasz nem jött.

Mindkét uralkodó a maga álláspontjának támogatása végett *a törvényekre és szokásokra* hivatkozik; azonban nyilatkozataik a tárgyilagosság és elfogulatlanság jellegét nélkülözik. Mindazonáltal Ferdinánd királynak egész általánosságban tartott utalásaiból következtethetjük, hogy tanácsosai az 1486-ik évi nádori cikkelyekről semmit sem tudtak; mert különben azokra szabatosan hivatkoztak volna, sőt azokat szintűgy felmutatták volna, a mint az örökösödési szerződések eredeti példányaival cselekedtek.

II.

A második cikkely szerint *a nádor a kiskorú király gyámja.*

Nem tehető föl, hogy 1486-ban az ország rendei »*a régi*

¹⁾ Ferdinánd biztosainak az olmücsi congressusról szóló jelentései a bécsi állami levéltárban.

²⁾ *Pray* id. m. I. 298.

gyakorlatra» hivatkozva, a kiskorú király fölött a gyámságot a nádor hatáskörébe tartozónak állították.

Mert ha nem is volt többé tudomásuk arról, hogy IV. László kiskorúsága alatt az anyakirályné viselte a gyámi és kormányzói tiszte¹⁾, szükségkép ismerték a közelmúlt idők történetét.

Albert király 1439-ben bekövetkezett halála előtt, leányának és születendő gyermekének gyámjává Frigyes német királyt rendelte, a ki az utószülött V. László fölött a gyám hatóságát tényleg átvette, és a gyermeket anyja halála után közvetlenül gondjai alá fogadta.

Mikor a várnai csata után, 1446 tavaszán a királyi szék betöltéséről tanácskozott az országgyűlés, a rendek abban állapodtak meg, hogy V. Lászlót elfogadják királyul »azon föltétel alatt, hogy őt a római király úr, kinek kezei között van, átadja és nekik kiszolgáltatja.« Ezen követelést később ismételtén megújították. Azonban míg folytonosan azt hangoztatták, hogy a törvények és az ország ősi szokása szerint a királynak az ország területén kell tartózkodnia, és külföldi gyám hatósága alatt állania nem lehet: soha sem hozták föl azt, hogy a kiskorú király fölött a gyámság a nádort illeti meg.

Az 1446-ik évi országgyűlés attól a föltételtől, hogy Lászlót Fridrik kiszolgáltassa, eltekintett, és őt királyul elismerte; de egyúttal teljhatalmú kormányzót választván, erre a méltóságra nem a nádort, hanem Hunyadi Jánost emelte, ki »László király nevében és személyében« viselvén a kormányzói tiszte²⁾, Lászlónak gyámjává lett.

Az 1486-ik évi országgyűlés után, legelsőben harmincz év multával merült föl a gyámság ügye. II. Ulászló király 1506 márczius 28-ikán kelt oklevélben gyermekeinek gyámjává Miksa császárt rendelte.³⁾

Az ország rendei ez ellen nem emeltek óvást; azonban mikor két évvel utóbb Ulászló megkoronáztatni kívánta a két esztendő^s Lajost, azt az ígéretet eszközölték ki tőle, hogy fiát

¹⁾ *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt, II. 391. l.

²⁾ Eredetije a bécsi állami levéltárban.

külföldi fejedelem felügyelete, gyámsága alá nem bocsátja, hanem Magyarországon, a rendek kezei között és gondviselősök alatt hagyja.¹⁾

Ha létezik törvény, mely a kiskorú uralkodó gyámjává a nádort rendeli: az országgyűlés vagy feleslegesnek tartja a jelezett ígéret kieszközlését, vagy pedig úgy formuláztatta volna azt, hogy Lajos a nádor gyámsága alá fog helyezettetni.

II. Ulászló túltette magát ígéletén. 1515-ben Miksa császárral és Zsigmond királylyal Bécsben találkozáván, a gyámság elvállalására kérte föl őket, és ez ügyben tárgyalásokat folytatott velök. A lengyel király nem helyeselte ezt a szándékát, mert előre látta, hogy a magyar rendek a császár gyámságát soha sem fogják elismerni; azt javasolta, hogy a király bízva halála esetére országát és fiát hat tagból álló kormánytanácsra, melynek tagjai volnának: a prímás, a kalocsai érsek, a pécsi püspök, a nádor, az országbíró és az erdélyi vajda.²⁾

Azonban Ulászló nem hallgatott ezen tanácsra. Halálos betegsége alatt levélben fordult a két uralkodóhoz azzal a kéréssel, hogy a gyámságot vállalják el.³⁾ Egyúttal az udvaránál egybegyűlt egyházi és világi urak jelenlétében fiát Brandenburgi György örgrófra és Bornemisza János budai várnagyra bízta,⁴⁾ a kincstárt a prímásnak adta át.⁵⁾ A nádorra egyáltalán nem volt tekintettel.

Halála után a Budán levő egyházi és világi urak vették át az ország kormányát⁶⁾ és hívták össze az országgyűlést.⁷⁾ A nádor nem lépett előtérbe.

Az országgyűlésen az udvari párt, az elhunyt király vég-

¹⁾ *Kovachich*: *Vestigia*, 455.

²⁾ Ezekről a leghitelesebb részleteket tartalmazza Zsigmond király utasítása, a mit 1516 tavaszán a magyar országgyűlésre küldött követeknek adott. *Acta Tomiciana*, IV. 33.

³⁾ 1516 márczius 6-ikán a császárhoz írt levele a bécsi állami levéltárban.

⁴⁾ Ezt leghitelesebben az általok kiállított, alább idézendő nyilatkozatból tudjuk.

⁵⁾ Velenceze magyarországi követének 1516 márczius 24-iki jelentése.

⁶⁾ 1516 márczius 16-ikán Batthyány Benedekhez intézett rendeletök a Batthyány hercegek körmendi levéltárban.

⁷⁾ A velencezi követ márczius 29-iki jelentése.

akarata értelmében, a két uralkodónak gyámságát kívánta elismertetni, oly módon, hogy ezek Budára nehány tanácsost küldenének, kik nevökben a király nevelésére és az országos ügyek intézésére befolyának.

A nemzeti párt ellenben azzal a tervvel foglalkozott, hogy Lajos kiskorúsága idejére Zápolyai Jánost az ország kormányzójává választatja meg.

Arra, hogy a nádor viselje a gyámi tisztet, senki sem gondolt.

A két párt között compromissum jött létre. Az egyik a külföldi gyámok elfogadását nem eröltette, a másik a kormányzóválasztást nem indítványozta. Megegyeztek abban, hogy a királyt nagykorúnak tekintik, és az ország ügyeit, az ő nevében, hat főpapból, hat országnagyból és tizenhat köznemesből alakított tanács intézze; ¹⁾ a király személye Brandenburgi Györgyre és Bornemisza János gondjaira legyen bízva; ²⁾ végre Zápolyai János erdélyi vajda és Báthori István temesi gróf, az országos főkapitányok tisztét viseljék. ³⁾

Ezen rendelkezésekben a császár és a lengyel király nem nyugodtak meg. Az 1517 tavaszán tartott országgyűlésre küldött követeik által azzal a követeléssel állottak elő, hogy két-két tanácsosuk, kiket Budára fognak küldeni, a királyi tanácsban helyet kapjanak.

Az országgyűlés erről értesülvén, fölkérte a királyt, hogy »az ország szabadságait és atyja esküjét tiszteletben tartva«, az idegen tanácsosok befogadásához megegyezésével ne járuljon. ⁴⁾

Lajos mindazáltal a követek előterjesztésére kitérő választ adott. Ambár — úgymond — a két uralkodó gyámságának örömmel alárendelné magát, ebben az ügyben jelenleg nem

¹⁾ A velencei követ május 14-iki jelentéséből, és a lengyel királynak a császári követ előtt tett nyilatkozatából ismerjük az országgyűlés megállapodásait. Az utóbbi: Acta Tomiciana, IV. 41.

²⁾ Az ezek által kiállított okirat, mely a nádor kezeibe letett esküjük szövegét tartalmazza, a müncheni kir. levéltárban, Brandenburgi György irományai között.

³⁾ A velencei követ 1516 május 14-iki jelentése.

⁴⁾ Ezt a király a következő évben tett, alább idézendő nyilatkozatában említi.

nyilatkozhatik, mivel az országot fenyegető török támadás miatt a rendeknek csak kis része jelent meg az országgyűlésre.¹⁾

Ennek következtében a két uralkodó az 1518-ik év tavaszán megújította követelését. Erre most a királyi tanács érdemlegesen és határozottan válaszolt:

»Ő felsége háláját fejezi ki a császárnak és a lengyel királynak, mint szeretett rokonainak, apáinak és gyámjainak, kik sokféle gondjuk és elfoglaltságuk közepett az ő jólétéről és országainak érdekeiről meg nem feledkeztek . . . . Soha sem volt szándéka magát védnökségek és gyámságuk alól kivonni, sőt ellenkezőleg, mint testvéreibe, apáiba, védnökeibe és gyámjaiba, minden reménységét és bizalmát helyezi beléjük. Mivel kívánataikat mindenkor kész teljesíteni, megbizottaiknak szívesen adna helyet a királyi tanácsban; azonban tiltják ezt nyomós okok . . . . Ugyanis ő felsége koronázása alkalmával, az ő nevében atyja, Ulászló király, esküvel kötelezte magát arra, hogy sértetlenül tartja fön az ország szabadságait; már pedig ezek közé az is tartozik, hogy a királyi tanácsba idegenek ne bocsáttassanak.« Azután utal a mult évben tartott országgyűlésnek ez ügyben előterjesztett kérésére. »Ezek után ő felsége arra kéri gyámjait, ne vegyék mentegetődzését rosz néven, és legyenek meggyőződve, hogy kívánságuk teljesítését megtagadva, csak a kényszerűségnek enged.«²⁾

Ezen tárgyalások arról tanuskodnak, hogy a kik azokban részt vettek, olyan törvényről, mely a kiskorú király gyámjául a nádort rendeli, tudomással nem bírtak.

III.

A harmadik cikkely szerint, *a királyi trón üresedésének és a király kiskorúságának ideje alatt, a nádor hívja össze az országgyűlést.*

Ezen rendelkezés lényege az első és második cikkely tartalmában befoglaltatik.

¹⁾ Zsigmond király utasítása Magyarországra küldött követe részére, — a császár és a lengyel király követeinek előterjesztése; Lajos válasza: Acta Tomiciana, IV. 108—119.

²⁾ Acta Tomiciana, IV. 334.

IV.

A negyedik cikkely értelmében *a nádor a hadsereg főkapitánya vagyis fővezére.*

Történelmünk lapjai nem igazolják azt az állítást, hogy a fővezéri tisztt a nádori méltóság attributumaihoz tartozott. Sűrűn fordulnak elő esetek, a mikor nem a nádor állott a hadsereg élén. Ezen tények felsorolásától tartózkodva, csak néhány rendelkezést említek meg:

1453-ban V. László, mikor a kormányt átvette, az ország főkapitányává Hunyadi Jánost, és nem a nádort nevezte ki.

1513-ban az országgyűlésen Perényi Imre nádor és Zápolyai János erdélyi vajda, a következő évben Zápolyai János és Báthori István temesi gróf választattak meg főkapitányokká.¹⁾

1518-ban a Lajos udvarához küldött pápai követ azt ajánlotta, hogy a törökök ellen indítandó hadjáratban a magyar sereg élére külföldről hívassék meg hadvezér. Lajos király azt válaszolta, hogy személyesen fogja seregét vezetni, a mennyiben pedig erre kora miatt még alkalmatlan volna, a fővezéri tisztre alkalmas egyénekkal rendelkezik, de idegen vezért nem fogadhat el.²⁾ Ha létezik törvény, mely a nádort főkapitánynya rendeli, ezt mint legnyomatékosabb érvet felhozni el nem mulasztotta volna.

Ilyen törvényről az 1521-ik évi országgyűlésnek sem volt tudomása, mert egyik cikkelyében elismeri, hogy a hadak fogadása és vezetése a király jogköréhez tartozik; de fölkéri egyúttal, hogy »mivel mindent maga nem végezhet, egy vagy két főkapitányt nevezzen ki.« A király csakugyan két főkapitányt nevezett ki: Báthori István nádort és Zápolyai János erdélyi vajdát.³⁾

Az 1526-ik évi országgyűlés egyik cikkelye ismételte az 1521-ik évi kérést. És a mohácsi csata előtt, köztudomás szerint,

¹⁾ A velencei követ 1513 február 15-iki és 1514 december 10-iki jelentései.

²⁾ Acta Tomiciana, IV. 355.

³⁾ Szalkai Lászlónak 1522 márczius 6-án hozzájok írt levele az Országos Levéltárban.

Lajos király nem a nádorra, hanem Tomori érsekre és Zápolyai Györgyre ruházta a fővezérletet.

V.

Az ötödik cikkely szerint *az ország rendei között támadó viszályokat a nádor egyenlíti ki.*

Nincs annak nyoma, hogy a nádor, ezen hivatali minőségében, ilyen actiót kifejtett volna.

VI.

Ugyanez áll a hatodik cikkelyben foglalt azon rendelkezésről, mely szerint *a király és az ország között keletkező egyenetlenségekben a nádor a közbenjáró.*

Mátyás király egyik levelében ezt a nyilatkozatot találjuk: »Ha valaki személyünk ellen pert akar indítani, megtalálja a bírót a nádorban, a ki a nemzetet képviseli.«¹⁾

És ezzel összhangzásban áll Werbőczy Hármaskönyvének következő tétele: »A királyi felség minden panaszossal és perlekedővel szemben, az ország nádora előtt tartozik törvényt állani.«²⁾

Azban ez a két nyilatkozat magánjogi keresetre, nem politikai viszályra vonatkozik.

Csak egyetlen esetet ismerünk, mikor a nádor ilyen viszályban közbelépett; ez 1494-ben történt, mikor II. Ulászló a törvényes eljárást mellőzve, az engedetlen Ujlaki Lőrincz ellen fegyver hatalmával lépett föl, és Zápolyai István nádor a királyt figyelmeztette, hogy az ő bírói hatóságához kellett volna fordulnia.³⁾

VII.

A hetedik cikkely értelmében, *ha a király gyenge elméjű vagy hanyag, a külföldi követeket a nádor hallgatja ki.*

Feltűnő, hogy az uralkodói teendőknek csak egyikéről, és pedig nem a legfontosabbikról intézkedik; ellenben a többitől hallgat.

¹⁾ Epistolae Matthiae Corvini, III. 41.

²⁾ II. rész, 39. cím.

³⁾ Ezt Bonfin elbeszéléséből tudjuk. Decas IV. Liber V.

Történelmünk lapjain csak két uralkodót találunk, a kikkel szemben a nemzet szükségét érezte annak, hogy »gyenge elméjük vagy hanyagságuk« miatt rendkívüli intézkedéseket tegyen.

Az 1505-ik év elején tartott országgyűlésen a köznemeség szónokai először fenyegetődztek, hogy »a tehetetlen király« kezeiből a kormányt kiveszik és Zápolyai Jánost kormányzóvá megválasztják.¹⁾

Hét évvel utóbb az ország rendei ugyanezen irányban tettek a király »gyávasága és folytonos betegeskedése miatt« készületeket.

A nádor és az erdélyi vajda voltak a kormányzó-jelöltek, de az előbbi nem helyeselte a tervet és azt kívánta, hogy az ország kormányza három főpapból, három zászlós úrból és három köznemesből álló tanácsra bízassék. Mire az 1513 február havában tartott országgyűlésen a pártok a kormányzó-választást elejtették, hanem a nádort és az erdélyi vajdát főkapitányokká választották meg.²⁾

Az 1524-ik év nyarán az a terv merült föl az ország rendei körében, hogy Lajos király mellé kormányzót választanak. De ez sem valósított meg.³⁾

E szerint a XVI-ik század első negyedében senki sem tekintette törvénybe ütköző eljárásnak azt, hogy a nádor mellőzésével más választassék meg kormányzónak; a nádorok sem tudtak arról semmit, hogy az uralkodásra képtelen király mellett a kormányzó tiszte őket illeti meg.

VIII.

A nyolczadik cikkely szerint *a király helytelen vagy törvénytelen jószágadományozásainak visszavételét a nádor eszközli ki.*

Az 1486-ik évi országgyűlés nyomtatott végzeményének egyik cikkelye részletesen szabályozza az ilyen esetekben

¹⁾ A velencei követ február 20-iki jelentése.

²⁾ A velencei követeknek 1512 márczius 7, május 1, 1513 február 15 és 21-iki jelentéseik.

³⁾ A pápai nuncius 1524 augusztus 15—17-iki jelentései.

alkalmazandó jogorvoslat módját, a nélkül, hogy a nádorról említést tenne. Lehetetlen, hogy egy ügy ugyanazon országgyűlésen kétféle elintézést nyert volna.

IX.

Ellenben a kilencedik cikkely, mely szerint *a nádor az ország bármelyik lakosát, a ki előtte bevádoltatik, maga eleldézheti*, a százados gyakorlattal összhangzásban áll.

X.

A tizedik cikkely szerint *az ország határain kívül tartózkodó királynak a nádor a helytartója*.

Ezzel ellentétben gyakran fordultak elő esetek, mikor nem a nádor vagy nem egyedül a nádor viselte a helytartói tiszteletet.

1414-ben Zsigmond király a nádort és az esztergomi érseket rendelte helytartóivá.¹⁾

1444-ben Ulászló, mielőtt a szerencsétlen kimenetelű hadjáratra elindult, négy zászlós úrból álló kormányzóságra bízta az országot.²⁾

1445-ben, a várnai csata után, mikor még Ulászló kimulta ránt kétségben volt a nemzet, köztudomás szerint hét főkapitányra bízott az ország kormányát.

II. Ulászló Csehországba távozván, 1503-ban és 1509-ben a nádort külön rendeletekkel nevezte ki helytartójává és értesítette erről az ország rendeit. »Távollétünk idejére — így szól az egyikben — magunk helyett hagyjuk . . . a nádort, azzal a hatalommal, a melylyel máskor is távollétünkben elődeit felruháztuk, a végből, hogy felségünk helyett, a mi tekintélyünkre támaszkodva, a főpapokkal és zászlós urakkal, országaink védelmére, megtartására és az igazság kiszolgáltatására gondja legyen.«³⁾

¹⁾ *Fejér*: Codex Diplomaticus, X. 8. 546.

²⁾ A velencei doge 1444 november 23-ikán válaszol a magyarországi követnek, ki »pro parte . . . regis et quatuor principalium baronum regni Hungarie, regentium ad presens illud regnum« tett előterjesztést. (A velencei állami levéltárban.)

³⁾ *Pray* id. m. I. 73.

Ezen szöveg nem nyújt egészen biztos alapot annak eldöntésére, vajjon az udvarnál az a felfogás uralkodott-e, hogy a helytartói tiszt a nádori méltósághoz van kapcsolva, avagy pedig az, hogy a király szabadon választhatja meg azt, a kire a helytartóságot ruházni kívánja.

1520-ban, mikor II. Lajos készült Csehországba, a helytartói hivatalért a nádor, az erdélyi vajda és a kancellár versengettek.¹⁾ Ekkor az ügy eldöntetlen maradt, mert a király elejtette útitervét; ezt csak két év múlva hajtotta végre, s ekkor Báthori István nádort rendelte helytartóvá.²⁾

Ellenben, közvetlenül a mohácsi vész után, Ferdinánd király nem Báthorira, a ki pedig pártjának főtámasza volt, hanem Mária királynéra bízta a helytartói tisztet.³⁾

XI.

A tizenegyedik cikkely szerint *a nádor a kunok főbírája, s tőlök 3000 arany évi tiszteletdíjat kap.*

A kunok bírájának tisztét nem mindig a nádor viselte; így például 1448-ban Ujlaki Miklós, 1456-tól 1469-ig Marczali János,⁴⁾ pedig a nádori méltóság ezen időben be volt töltve.

XII.

Az utolsó cikkely szerint *egész Dalmácia a nádor alatt áll, ki bizonyos szigetek jövedelmét élvezi.*

Köztudomású, hogy 1486-ban, a mikor ezek a cikkelyek állítólag alkottattak, Dalmácia már egy század óta a velencei köztársaságot uralta. Csak a raguzai köztársaság és Veglia sziget ismerték el a magyar korona főnhatóságát; de amaz administratív és törvénykezési tekintetben teljes autonomiával rendelkezett, emez pedig egészen a Frangepánok hatalmában volt.

Sőt a velencei foglalást megelőző időkből sem mutatunk föl történeti emléket, melyből következtetni lehetne

¹⁾ A velencei követ 1520 márczius 28-iki jelentése.

²⁾ Ezen minőségében kiállított több oklevele az Országos Levéltárban.

³⁾ 1527 január 19-ikén Pozsony városát értesíti, hogy a hűségeskü átvételére »*Mariae reginae, tanquam in regno illo locumtenenti nostrae*» adott megbízást. Eredeti fogalmazata a bécsi állami levéltárban.

⁴⁾ Több oklevelük az Országos Levéltárban.

hogy a nádor Dalmáciában kormányzati vagy bírói hatóságot gyakorolt, és szigetek jövedelmét élvezte.

Ki van zárva annak lehetősége, hogy 1486-ban a nádor hatóságát Dalmácia fölött és igényeit bizonyos szigetekre, törvényben megállapították.

*

Ezek után nem merülhet föl kétség az iránt, hogy az 1485-ik évi nádori cikkelyekben országgyűlési végzeményt, törvényt nem láthatunk.

Arra a kérdésre, hogy ezeknek a cikkelyeknek mi a természete? — nem lehet más a válasz mint az, hogy az 1486-ik évi nádorválasztó országgyűlés előtt szerkesztett emlékirat áll előttünk.

Szerzője nem azt a hatáskört tartotta szem előtt, a mit a nádor az ő korában töltött be, hanem lényegesen kiterjesztette azt. Kettős szándék vezérelte. A nádort a nemzet jogainak őrévé, szabadságainak oltalmazójává, érlekeinek képviselőjévé kívánta avatni. Együttal oda célzott, hogy a király halála esetére és a trónörökös kiskorúsága alatt minden jog és hatalom a nádor kezeibe összpontosuljon, így tehát az özvegy királyné az ország kormányzásából — melyre a mult időkben rendszerint jelentékeny befolyást gyakorolt — teljesen kizárassék.

Mindkét célzat teljesen megfelel azon iránynak, a mely Mátyás király politikáját 1485-ben jellemzi; a mikor azon volt, hogy Beatrix királynénak a trón elnyerésére célzó törekvéseit meghiusítsa, Corvin Jánosnak a trónöröklést biztosítsa, s ugyanekkor e végből megnyugtassa, megnyerje a nemzetet, mely az ő korlátlan hatalmú kormányzatának igáját már elviselhetetlennek kezdette találni.

Ezen célok szolgálatában, kétségkívül az ő befolyásával készültek a nádori cikkelyek, a melyeknek törvény erejére emeltetését valószínűleg éppen Beatrix hiusította meg.¹⁾

FRAKNÓI VILMOS.

---

¹⁾ A Magyar Nemzet Története IV. kötetének 304—306. lapjain tüzetesen kifejttem ezen felfogásomat a nádori cikkelyekről; de mikor ezt a könyvet megírtam, még abban a véleményben voltam, hogy a nádori

FÜGGELEK.

I.

1527. márczius 11.

Ferdinánd királynak VIII. Henrik angol király követe előterjesztésére adott válaszából:

. . . Post gloriosum decessum sancti Stephani . . . Regis, adeo sacrosancta mansit semper autoritas et potestas regia, ut quilibet Rex Hungariae . . . magistratus omnes arbitrato suo instituere et destituere posset, praeter Palatinum. Quo solo magistratu vacante, debet Rex comitia omnibus Ordinibus per litteras indicare, in quibus litteris Rex debet diserte ponere, quod conveniant ad novum Palatinum eligendum. Congregatis autem Ordinibus, Rex in solio, regali splendore ornato residet, quem Praelati et Barones et Comitatus, pro loco et dignitate quisque sua, singuli adeunt, flexisque genibus, praestito juramento, quemcumque aptiorem dignioremque cognoverint, nominant, recensitis benemeritis et virtutibus illius; ubi Cancellarius regni, ad pedes Regis sedens, singulorum vota excipit conscribitque; quibus tandem suffragiis cognitis, Rex quemcumque maior pars elegerit, Palatinum pronuntiare jubet. Qui tandem Regi et omnibus Ordinibus regni, incolisque arctissimum praestat juramentum, de diligenti et fideli administratione magistratus sui, et recto iudicio citra delectum personarum. Huius magistratus officium principale est: vices et munia Regis obire, si Rex aut per aetatem, aut aliquem naturae defectum, regnum administrare aut defendere non posset; item ut decedente Rege, vices Regis suppleat, castra ad sacram coronam pertinentia tempore interregni teneat, comitiaque pro novo Rege eligendo omnibus regni Ordinibus provinciisque circumjacentibus indicat, ubi ipse in eligendo Rege semper primam vocem habet; item Rege extra limites regni et provinciarum agente, semper generalis locumtenens est Palatinus; item Rege in bellum progrediente, generalis capitaneus Regis est Palatinus . . . . .

(Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.)

II.

1527. június 2.

Ferdinánd király biztosainak, az olmüci értekezleten, a lengyel követekhez intézett előterjesztéséből.

. . . Mos et ordinatio regni Hungariae est: habere Pala-

czikkelyek törvényekké lettek. Legújában, a Werbőczy István élettörténetének megírása alkalmával tett tanulmányaim világosítottak föl tévedésem felől, melyben az újabb magyar történetírók és jogtudósok hosszú sorozatához csatlakoztam.

tinum regni. Hic est post Regem summus magistratus. principaliter ad hoc ordinatus, ut in vita Regis, Rege aetate vel alio modo ab administratione regni impedito, aut eo exeunte, Palatinus vice Regis negotia Regis expediat; post mortem autem Regis, ut conventum generalem indicat et celebret, aut pro electione, aut pro assumptione et susceptione Regis; et quod Palatinus regno vacante sit praesidens conventus, atque primus omnium dicat suffragium. Hoc officium tantae est auctoritatis, quod non per Regem solum, aut temere potest creari. sed moriente Palatino. Rex ad electionem novi palatini teneatur indicere conventum generalem, inserta causa convocationis, in citationis seu convocationis litteris, scilicet, ut novus Palatinus eligatur. In die conventus cavetur decretis et ordinationibus regni, quod omnes Status, secundum ordinem dignitatis, flexis genibus ante Regem, praestent juramentum de eligenda persona digna et idonea ad id officium; vota quoque singulorum colligantur per summum regni Cancellarium, scabello pedum regionum insidentem. quibus collectis, Rex, calculatis votis. tenetur eum declarare Palatinum, in quem major pars suffragiorum concurrerit; et solus is, qui ita rite eligitur, gaudet illo magistratu . . . .

(Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.)
